

Sosiaalipedagogiikka sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksessa (Johdantoluento lisensiaatintyön tarkastustilaisuudessa¹)

Eija Semi

Sosiaalipedagoginen keskustelu on lisääntynyt Suomessa 1990-luvun puolen välin jälkeen liittyen sosiaalialan tutkimukseen, koulutukseen ja ammattikäytäntöihin. Samanaikaisesti sosiaalialan ammattikorkeakoulu-uudistukseen liittyvät kysymykset ovat olleet ajankohtaisia. Laajemmin nähtynä myös ammatillinen koulutus ja opetus liittyvät aina yhteiskunnallisiin muutoksiin sekä niiden mukanaan tuomiin uusiin työelämän vaatimuksiin. Niinpä myös sosiaalialan koulutuksen kehitysnäkymät sisältyvät laajemmin yhteiskuntaan sekä sen sosiaalipoliittiseen ja sosiokulttuuriseen ilmapiiriin. Nykyinen sosiaalialan työ vaatii laaja-alaista tietoa ja taitoa uusien lähestymistapojen ja toimintamallien kehittämiseksi. Yhdeksi sosiaalialan ammatillisuuden haasteeksi Suomessa on noussut sosiaalipedagogiikka sekä sen sisältämä sosiaalialan toiminta, koulutus ja tutkimus.

¹ Sosiaalialan ja sosiaalipedagogiikan yhteys ammattikorkeakoulujen sosiaalialan koulutusohjelmassa. Julkaisematon lisensiaatintyö. Kuopion yliopisto. (Tarkastustilaisuus 24.11.2004.)

Suomalaisen yhteiskunnan ja siihen liittyvät sosiaalialan muutokset heijastuvat vahvasti myös sosiaalialan koulutukseen. Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen kehittämisen yhteydessä on otettu huomioon sosiaalialan ajanmukaiset lähtökohdat, perustelut sekä niiden mukanaan tuomat uudet alaan liittyvät teoreettiset, koulutukselliset ja ammatilliset vaatimukset. Omassa tutkimuksessani olen tarkastellut niitä tekijöitä, jotka ovat vaikuttaneet suomalaisen sosiaalipedagogiikan syntyyn ja kehitykseen. Tutkimuksen taustateoria muodostuu suomalaisen sosiaalialan ammatillisuuden ja koulutuksen historiallisesta kehityksestä sekä eri maiden sosiaalipedagogiikan traditioista ja niihin liittyvistä teoreettisista perusteluista. Tutkimuksen empiirisessä osassa selvitetään sosiaalipedagogiikan ilmenemismuotoja sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen opinto-oppaissa. Opinto-oppaista haetaan tietoa laadullisen dokumenttianalyysin avulla historiallischermeneuttisen lähtökohdan mukaisesti. Tutkimukseen valittiin lukuvuoden 1999–2000 ammattikorkeakoulujen sosiaalialan koulutusohjelmien opinto-oppaat, joista tutkittiin sosiaalipedagogiikan yleisiä perusteluja, sosiaalipedagogiikan koulutus- ja ammattialoihin sekä sosiaalipedagogiseen työhön liittyviä lähtökoh-
tia. Tutkimuksessa selvitettiin myös, millä tavoin sosiaalipedagogiikka tulee esille sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen rakenteessa. Tutkimuksen mukaan lukuvuonna 1999–2000 ammattikorkeakoulujen sosiaalialan koulutusohjelmista lähes 80 % oli mukana sosiaalipedagogiikan opetusta. Sosiaalipedagogiikka ilmenee opetusoppaissa koulutuksen tavoitteiden ja sisällön määrittelyssä, opintojaksojen, osasuoritusten ja menetelmien kuvauksissa sekä koulutuksen rakenteissa.

Tutkimukseni mukaan sosiaalipedagogiikalla vastataan sosiaalialan tarpeisiin muuttuvan maailmankuvan ja uudella tavalla painottuvan ihmiskäsityksen mukaisesti. Sosiaalipedagogiikka nähtiin joko kokonaisvaltaisesti sosiaalialan työnä, sosiaalialan kasvatustyönä tai lasten ja nuorten kasvatustyönä. Sosiaalipedagogisen toiminnan pääasiallisena alueena nähtiin yksilön ja yhteisön voimavaralähtöinen ennaltaehkäisevä työ, mutta se liitettiin myös muutos- ja tulevaisuuden työhön sekä

vaikuttamistyöhön. Työntekijän sosiaalipedagogisista taidoista korostettiin reflektiivistä, tilannesidonnaista ja verkostoitunutta työtettä sekä asiakaslähtöistä työskentelyä. Sosiaalipedagogiikkaan sisältyi erityinen eettinen vastuu ja kyky välittömään vuorovaikutukseen asiakkaiden kanssa. Tutkimuksesta tulee selkeästi esille, että sosiaalipedagogiikka on mukana sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksessa ja se koetaan osaksi sosiaalialan koulutusta ja ammatillista käytäntöä.

Opinto-oppaista tuli esille yhteisöllisyyden ja subjektiivisuuden (personallismin) merkitykset sosiaalisten ongelmien ehkäisijänä ja korjaajana. Asiakkaiden kanssa työskentelyssä painottuivat ihmisen subjektiivisuuden ja elämönhallinnan tukeminen siten, että he saivat lisää valmiuksia oman elämänsä hallintaan. Tutkimuksessa tuli esille sosiaalipedagoginen näkökulma, jossa kaikki ihmiset, mutta erityisesti lapset ja nuoret, nähtiin yhteiskunnallisina voimavaroina ja vaikuttajina. Lisäksi sosiaalipedagogiikan ammatillisina valmiuksia vahvistaa ihmisten kykyä vastata elämäkulustaan muuttuvassa ja kehittyvässä elinympäristössään. Sosiaalipedagogisessa opetuksessa ihminen käsitettiin muutoskykyiseksi siten, että hän voi vaikuttaa oman elämänsä kulkuun. Lisäksi ihmisen yhteisöllisen toiminnan nähtiin vahvistavan yksilöiden, perheiden ja erilaisten ryhmien voimavaroja, toimintaedellytyksiä sekä mielekästä ja tarpeita tyydyttävää elämää

Sosiaalipedagogisen koulutuksen tavoitteena oli kouluttaa henkilöitä ymmärtämään ja toimimaan sosiaalipedagogisen ajattelun mukaisesti erilaisten työkäytäntöjen ja toimintamuotojen parissa. Opinnoissa perehdyttiin sosiaalipedagogiikan teorioihin sekä niiden keskeisiin käsitteisiin. Sosiaalipedagogisessa opetuksessa tunnistettiin pääasiallisesti sosiaalipedagogiset perusteet sekä niihin vaikuttavat kansainväliset historialliset lähtökohdat. Opinto-oppaissa teoreettisia perusteluja liitettiin Saksalaisen, Romaanisen kielialueen sekä Pohjoismaiseen sosiaalipedagogiikan traditioihin.

Opinto-oppaissa painotettiin ammatillisesti sitä, että sosiaalipedagogisen työn lähtökohdat ja tarkoitus hahmottuvat sosiaalipedagogisesta teori-

asta ja toiminta jäsentyy yhteisten käsitteiden kautta. Sosiaalipedagogisen työn koettiin lähentävän yksilön ja yhteisöjen suhdetta sekä mahdollistavan osallisuutta myös yhteiskunnalliseen elämään. Sosiaalipedagoginen toiminta tapahtuu ihmisen arjessa, jossa tuetaan ihmistä itseään sellaiseen toimintaan, joka luo hänelle uusia mahdollisuuksia muuttaa omaa tilannettaan. Sosiaalipedagogiikassa tarkasteltiin hyvinvoinnin osatekijöiden ja sosiaalisten ongelmien suhdetta sosialisaatioprosessiin.

Tutkimusaineistosta tuli esille myös sosiaalipedagoginen työ työntekijän taitona. Sosiaalipedagoginen ammattitaito liitettiin näkemykseen, että yksilön elämän mahdollistuminen on sidoksissa yhteiskuntaan, lähiyhteisöön ja itseensä. Ammattitaitoa kuvattiin sellaisina toimintatapoina, joilla vahvistetaan yksilön osallisuutta, tuetaan hänen toimintakykyään yhteisöissä sekä lisätään hänen valmiuksiaan yhteisöjen rakentamis- ja kehittämistehtävissä. Sosiaalipedagogisen työntekijän valmiuksiin liitettiin taito vahvistaa asiakkaan toimintakykyisyyttä ja hyvinvointia auttamalla asiakasta purkamaan elämäänsä hankaloittavia ja kaventavia rakenteita. Sosiaalipedagogisen ammattitaitoon katsottiin kuuluvan sosiaalialan laaja-alainen tuntemus sekä kyky yhdistää omaa asiantuntijuutta asiakkaan parhaaksi yhdessä muiden alojen asiantuntijoiden kanssa.

Sosiaalipedagogista työtä perusteltiin laaja-alaisen asiantuntijuuden lisääntymisellä asiakastyöskentelyssä, moniammatillisessa yhteistyössä, hallinnollisessa toiminnassa sekä sosiaalialan työn organisoinnissa ja kehittämisessä. Sosiaalipedagoginen ajattelun ja toimintatavan nähtiin lisäävän mahdollisuuksia kehittää uudenlaisia työmarkkinoita julkisen-, yksityisen- ja vapaaehtoistyön sektoreilla. Sosiaalipedagogiseen työhön liitettiin myös taito innovaatioiden avulla kehittää yhteisöjä sekä tarvittaessa tuotteistaa sekä markkinoida osaamista. Sosiaalipedagogisen työn tutkimuksen katsottiin opettavan uudenlaisia taitoja tutkia, analysoida, kehittää ja tehdä suunnitelmia sosiaalialan työssä sekä toteuttaa niitä sosiaalialan perinteisissä sekä muuttuvissa toimintaympäristöissä. Sosiaalipedagogista asiantuntijuutta ilmaistiin käsitteillä joustavuus, asiantuntijuus,

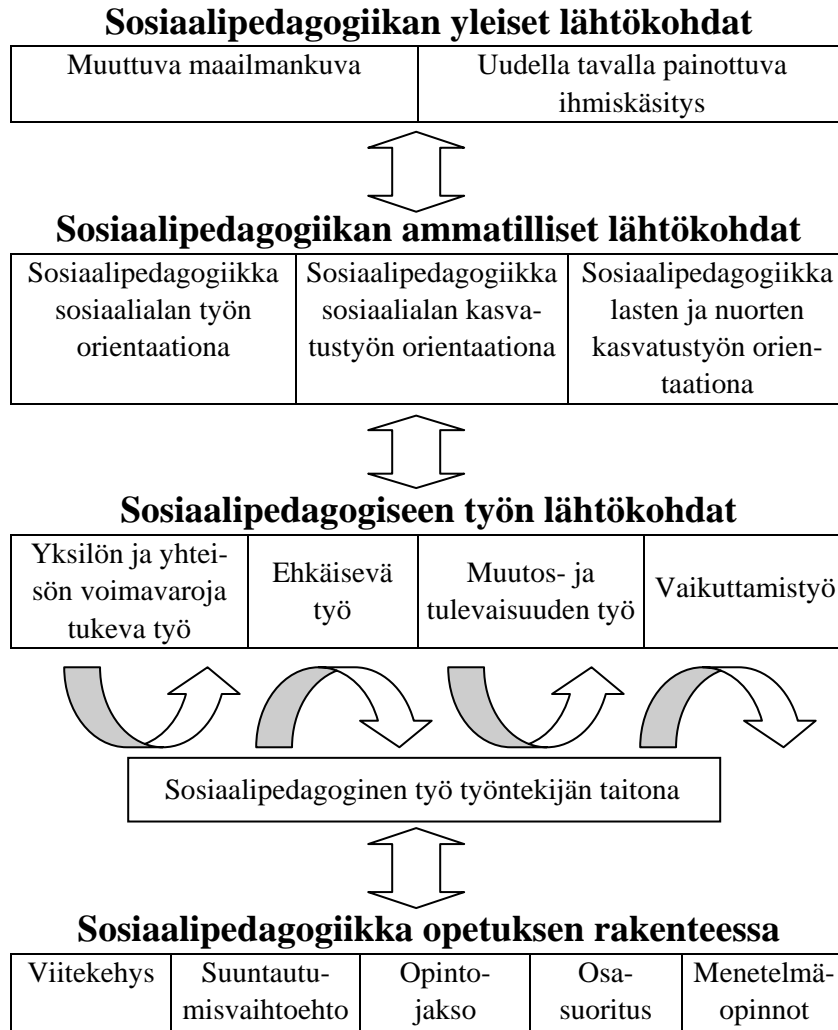
innovatiivisuus ja reflektiivisyys. Sosiaalipedagogiikkaan liitettiin eri tieteen alojen tuntemus sekä kyky hahmottaa eri tiedeperusteista nousevia lähtökohtia.

Luovan toiminnan osuus tuli esille muun muassa kuvataiteen, musiikin, tanssin, draaman ja kirjallisuuden alueilla. Sosiaalipedagogiikka liitettiin usein sosialisointiin, yhteisöllisyyden, vuorovaikutuksellisuuden, reflektiivisyyden, vaikuttavuuden, voimaantumisen ja omavoipaisuuden käsitteisiin. Lisäksi osallisuus, voimavarojen lähtöisyys, elämänhallinta, yhteisyys ja subjektiivisuus/subjektiivisyys liittyivät sosiaalipedagogiseen ilmaisuun. Menetelmäopinnoissa tulivat esille dialogiset, reflektiiviset ja toiminnalliset menetelmät, joissa lähtökohtana oli ihmisten oman elämäkokemuksen ja -hallinnan lisääntyminen sekä valtaistuminen.

Tutkimuksen 23 opinto-oppaasta kahdeksassatoista sosiaalipedagogiikka tuli esille opetuksen rakenteissa viidellä eri tasolla; viitekehystenä, suuntautumisvaihtoehtona, opintokokonaisuutena, osasuorituksenä sekä menetelmäopinnoina. Sosiaalipedagogiikka esiintyi niissä joko yhdellä tai useammalla eri tasolla. Kolmessa ruotsinkielisessä opintooppaassa sosiaalipedagogiikan opinnot tulivat esille suuntautumisvaihtoehtona, mutta niihin ei liittynyt sosiaalipedagogisia perusteluja. Viiden opinto-oppaan rakenteesta ei löytynyt sosiaalipedagogiikan opintoja.

Opinto-opasaineiston mukaan niissä sosiaalialan ammattikorkeakouluissa, joissa sosiaalipedagogiikka oli ensisijaisesti opintojen viitekehystenä, esiintyi myös sosiaalipedagogisia käsitteitä ja käsitelmäryhmiä. Samoin niissä esiintyi sosiaalipedagogiikan teoreettinen tuntemus ja opinto-oppaiden laadintakollegion yhteinen sosiaalipedagoginen ajattelu. Suurin vaihtelu sosiaalipedagogisen käsitteistön käytön suhteen oli niissä opinto-oppaissa, joissa sosiaalipedagogiikka oli ensisijaisesti suuntautumisvaihtoehtona. Osassa tähän ryhmään kuuluvissa opinto-oppaissa sosiaalipedagogiikka oli hyvin perusteltua ja johdonmukaisesti esitettyä mutta osittain aikaisemman opistoasteen mukaisesti sosiaalipedagogiikkaa käytettiin vielä sosiaalikasvattajan synonyymina tai sen perinteeseen nojaten.

Seuraavassa kuviossa on esitetty tutkimuksen opinto-opasanalyysin mukainen jäsenitys:



Kuvio 1. Tutkimuksen empiirisen aineiston jäsentäminen.

Suomalaisen sosiaalipedagogiikan tutkimista ovat osaltaan hankaloittaneet sosiaalialaan liittyvien määritelmien epätarkkuus ja osittainen päällekkäiskäyttö sekä sosiaalialan ammatillisuuden kentän selkeytymättömyys. Tämä on vaikuttanut myös uudenlaisen sosiaalialan ammatillisuuden jäsentymiseen, käytännön työn ja toimintakentän hahmottumiseen sekä sosiaalialan koulutusrakenteiden muutosvaiheisiin. Tässä tutkimuksessa käytettyjen ammattikorkeakoulujen sosiaalialan koulutusohjelmien opinto-oppaiden sisällöissä tuli kuitenkin suurimassa osassa esille sosiaalialan ja sosiaalialan työn käsitteiden johdonmukainen käyttö.

Tämän tutkimuksen ytimenä oli sosiaalipedagogiikka sekä siihen liittyvät teoriat ja määritelmät, jotka ohjaavat ja jäsentävät suomalaisen sosiaalipedagogiikan systematisointia. Tutkimuksen mukaan sosiaalialan ammattikorkeakoulutukseen sisältyy selkeä sosiaalipedagoginen orientaatio, mitä toteutetaan koulutuksen ja opetuksen eri tasoilla. Ammattikorkeakoulutuksessa sosiaalipedagogiikka vastaa hyvin sosionomi (AMK):n ydinsaamisalueiden tavoitekuvauksia ja sisällön määrittämiä. Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen opinto-oppaista tuli esille luonteva sosiaalipedagoginen yhteys sosionomi (AMK):n tutkintovaatimuksiin. Tämä tutkimus osoitti, että sosiaalipedagogiikka on mukana sosionomi (AMK) koulutuksessa, mutta sen paikantuminen selkeämmin koulutukseen sekä sosiaalipedagogiikan perusteiden ja käsitteiden systematisointi ja teoreettinen problematisointi vaativat ammattikorkeakoulujen sekä sisäistä että keskinäistä keskustelua ja jäsenystä.

Tutkimus avasi useita erilaisia näkökulmia sosiaalipedagogisille jatkotutkimusaiheille. Sosiaalipedagogiikan teoreettista ja käsitelmäritteilyyn liittyvää tutkimusta olisi hyvä tehdä niin koulutuksen ja opetuksen kuin ammattikäytäntöjenkin alueilta. Suomalaisen sosiaalipedagogiikan tieteenteoreettinen tutkimus on hyvin ajankohtaista ja tärkeitä. Myös laajempi tutkimus sosiaalipedagogiikan ja kasvatustieteen suomalaisista yhtymäkohdista olisi valaiseva ja tärkeä. Samoin sosiaalipedagogisten projektien sekä erilaisten toimintojen tutkimus ja niiden sosiaalipedagoginen tiedonintressi olisi mielenkiintoista ja sosiaalipedagogista tie-

toa lisäävää. Yhtenä suurena tutkimusalueena nousi sosiaalialan toiminnan kentän uudet, sosiaalialan työn jäsentymiseen ja uudelleen järjestymiseen liittyvät sosiaalipedagogiset tutkimukset. Tämän tutkimuksen aikana on herännyt myös mielenkiinto suomalaiseen sosiaalialan työhön liittyvän sosiaalityön ja sosiaalipedagogisen työn keskinäisen suhteen tutkimus.